

Ανακαλύπτω την πόλη μου

2η Στάση

Το αρχοντικό Πιτούλη

Εικ. 1. Οικία Πιτούλη, Σεπτέμβριος 1977.

Ιστορικό πλαίσιο Η οικογένεια Πιτούλη ανήκε στους «φαρσερώτες» ή «φρασερώτες» αρβανιτοβλάχους, που μιλούσαν τρεις γλώσσες, βλάχικα, αρβανίτικα και ελληνικά. Ήταν νομάδες κτηνοτρόφοι που μέχρι την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μετακινούν το οργανωμένο τσελιγκάτο τους μεταξύ νοτίου Αλβανίας και Ηπείρου.

Μετά την ένωση της Ηπείρου με την Ελλάδα το 1913, πολλοί κτηνοτρόφοι, μεταξύ των οποίων και οι Πιτουλαίοι, μετακινούνται στα εδάφη που μόλις είχαν προσαρτηθεί στο ελληνικό κράτος και αναζητούν μόνιμη εγκατάσταση για τις οικογένειές τους. Αξιοποιώντας το πλεόνασμα ζωικού πλούτου που διέθεταν επενδύουν στην αγορά έγγειας ιδιοκτησίας. Στις αρχές της δεκαετίας του '20, η οικογένεια Πιτούλη, με επικεφαλής τσέλιγκα τον Χρήστο Πιτούλη, αγοράζει γη στην περιοχή της Ηγουμενίτσας και επεκτείνει με ταχύ ρυθμό την έγγεια ιδιοκτησία της με αγορές στη Θεσπρωτία και στην Πρέβεζα, αντικαθιστώντας τα μισθωμένα λιβάδια με ιδιόκτητες εκτάσεις.

Στην Ηγουμενίτσα οι Πιτουλαίοι στήνουν τα καλύβια τους στις παρυφές της μικρής πόλης, αγοράζουν για την οικογένεια ένα σπίτι στη Γράβα (μετέπειτα κτήριο Οικοκυρικής Σχολής) και στη συνέχεια μία έκταση δεξιά της οδού Κύπρου, στο ύψος του σημερινού γυμνασίου, όπου αργότερα θα χτιστεί το αρχοντικό της οικογένειας.

Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα η οικογένεια αστικοποιείται. Σπούδασε τα παιδιά της, άλλαξε ντύσιμο, ασχολήθηκε με την πολιτική και διατηρώντας τις κτηνοτροφικές επιχειρήσεις, ανέπτυξε παράλληλα και εμπορικές δραστηριότητες.

Η υιοθέτηση νέων συνηθειών συνυπήρξε, ωστόσο, με την επιβίωση στοιχείων της νομαδικής παράδοσης, όπως η ενασχόληση με την κτηνοτροφία τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του '80, οι στενοί δεσμοί μεταξύ των μελών της οικογένειας που αντανακλάται στη συστέγαση των τεσσάρων οικογενειών

Εικ. 2. Το κτήριο της Οικοκυρικής Σχολής.

Εικ. 3. Η οικογένεια Πιτούλη στη Φιλιππιάδα με τις γυναίκες και τα παιδιά κατά την περίοδο των βαλκανικών πολέμων.

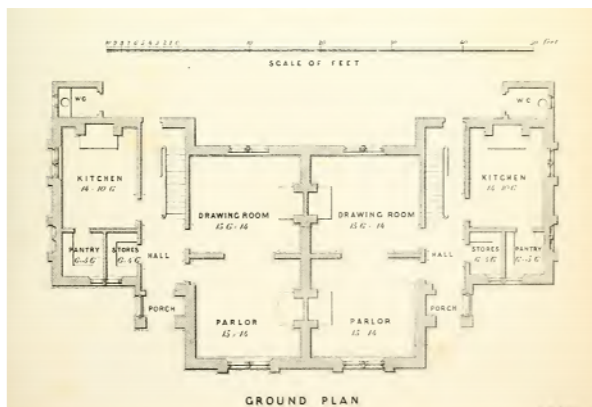
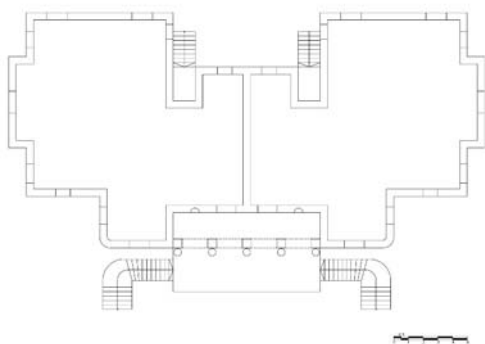
Εικ. 4. Η οικογένεια στον κήπο του σπιτιού μετά την υιοθέτηση του ευρωπαϊκού τρόπου αμφίεσης. Αρχές τρίτης δεκαετίας 20^{ου} αι.

στο ίδιο αρχοντικό και η επιβίωση της έννοιας της «κεφαλής» της οικογένειας με τον επικεφαλής του τσελιγκάτου Χρήστο Πιτούλη να μεταβιβάζει τον ρόλο του στον πρωτότοκο γιο του Δήμο.

Εικ. 5. Οικία Πιτούλη, Σεπτέμβριος 1977.

εναλλαγή των μορφολογικών στοιχείων ανά όροφο. Είναι πιθανόν το κτήριο να ακολουθεί πρότυπα σχέδια από εκδόσεις για αρχιτέκτονες και εργολάβους που κυκλοφορούσαν από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Σε σχετική αγγλόγλωσση έκδοση του 1855 περιλαμβάνονται κατόψεις διπλοκατοικιών που έχουν κοινά στοιχεία με την οικία Πιτούλη.

Εικ. 6α, β. Οικία Πιτούλη. Περίγραμμα κάτοψης α' ορόφου (σχ. απόδοση: Γεωργία Καβουρίδου, αρχιτέκτων μηχανικός, ΕΦΑ Ιωαννίνων) και πρότυπο κάτοψης διπλοκατοικίας (πηγή: *The builder's practical director* 1855, σελ. 42, 43).

Η κατοικία συνδυάζει στοιχεία κλασικιστικά (ιωνικό πρόπυλο, τυφλές κόγχες, γενικότερη συμμετρική διάταξη) με στοιχεία που βρίσκονται στο μεταίχμιο ρυθμού art nouveau (γύψινος περιμετρικός διάκοσμος και κιγκλίδωμα φωταγωγού στις εισόδους της κύριας όψης, γύψινος διάκοσμος ανοιγμάτων πρώτου ορόφου με χαρακτηριστική καμπύλη επίστεψη) και ρυθμού art deco (αυστηρή γεωμετρικότητα γύψινου διακόσμου στα ανοίγματα του δεύτερου ορόφου με οξυκόρυφη επίστεψη).

Δύο κυκλικές πέτρινες σκάλες οδηγούν στο πρόπυλο του πρώτου ορόφου. Εδώ πέντε κίονες που φέρουν ιωνικά κιονόκρανα αντιστοιχούν σε ισάριθμους πεσσούς που στηρίζουν τοξοστοιχία, μπροστά από τις δύο κεντρικές, δίδυμες εισόδους, του κτηρίου. Εκατέρωθεν των δύο εισόδων σχηματίζονται τυφλές κόγχες. Δύο εξώστες με κυκλικές γωνίες διαμορφώνονται συμμετρικά στον δεύτερο όροφο, ενώ εντυπωσιακά είναι τα γύψινα περβάζια και τα στρογγυλά στηθαία, ολόγυρα από κάθε όροφο.

Εικ. 7. Λεπτομέρειες του γύψινου διακόσμου.

Εικ. 8. Λεπτομέρεια από την τοξοστοιχία της εισόδου.

Ένας μεγάλος κήπος, σαράντα περίπου στρεμμάτων, με αμυγδαλιές και οπωροφόρα δέντρα, πολλά από τα οποία ήταν σπάνια για την εποχή, όπως λοτομηλιές, τζιτζιφιές, δαμασκηνιές, αλλά και πορτοκαλιές, λεμονιές, μανταρινιές, καρυδιές και φουντουκιές περιέβαλε το σπίτι. Τέσσερα πηγάδια και μία πέτρινη βρύση στη μέση του κήπου εξασφάλιζαν τις ανάγκες ύδρευσης της οικογένειας. Σήμερα ο κήπος αυτός έχει περιοριστεί σε μία έκταση περίπου τριών στρεμμάτων, καθώς διασχίζεται από κεντρικές οδούς και μικρότερους δρόμους που προέβλεπαν τα διάφορα σχέδια ανάπτυξης της πόλης της Ηγουμενίτσας (1953, 1957, 1964, 1997) και την ανέγερση πολυκατοικιών στα γύρω οικοδομικά τετράγωνα.

Εικ. 9. Το μέγαρο Πιτούλη λίγα χρόνια μετά την ανέγερσή του. Φωτ. Σπύρος Μελετζής, 1937.

Εικ. 10. Το τέλος του εμφυλίου βρίσκει την Ηγουμενίτσα κατεστραμμένη. Νορβηγοί γιατροί, εκπρόσωποι του Ερυθρού Σταυρού, έρχονται για εμβολιασμούς στη Θεσπρωτία. Το μέγαρο ανοίγει τις πόρτες φιλοξενίας, όπως έκανε το 1936 για τους δημόσιους λειτουργούς, όταν η Ηγουμενίτσα έγινε πρωτεύουσα νομού, αλλά και το 1946, όταν ιδρύθηκε στην πόλη το πρωτοδικείο.

Η έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σημαδεύει τραγικά το αρχοντικό και τους ενοίκους. Οι Ιταλοί μετατρέπουν το κτήριο σε νοσοκομείο, ενώ η οικογένεια εγκαταλείπει την πόλη. Το σπίτι υφίσταται τις συνέπειες που προκάλεσε η ανομία των γεγονότων που ακολούθησαν. Σώζεται εξωτερικά, ενώ λεηλατείται εσωτερικά. Στον εμφύλιο χρησιμοποιείται ως κατάλυμα από αντάρτικα σώματα. Μετά τον πόλεμο παραχωρείται και πάλι για φιλοξενία δημόσιων λειτουργών.

Η σύγκριση της κλίμακας και της μορφολογίας του μεγάρου με τα χαμηλά, ισόγεια ή διώροφα, χωρίς ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία, κτήρια της Ηγουμενίτσας του Μεσοπολέμου αποτελεί επιβεβαίωση της υιοθέτησης του αστικού τρόπου ζωής από την οικογένεια Πιτούλη, ενώ ταυτόχρονα αντανακλά την οικονομική της υπεροχή και τον κυρίαρχο ρόλο της στην παραγωγική, πολιτική, πολιτιστική, οικιστική εξέλιξη της πόλης της Ηγουμενίτσας.

Προέλευση εικόνων

- Εικ. 1: αρχείο ΕΦΑ Θεσπρωτίας
- Εικ. 2: Βασιάδης Α. - Λώμης Κ., *Ανθρώπινες σχέσεις εν Ηγουμενίτση. Αναμνήσεις από τα σχολικά χρόνια*, Αθήνα 2005, σελ. 179
- Εικ. 3, 4, 5, 7, 8, 10: αρχείο Πιτούλη
- Εικ. 6: Μαυρίκα Ε., «Αρχοντικό Πιτούλη: μια «αστική» κατοικία του Μεσοπολέμου στην Ηγουμενίτσα», ανακοίνωση στο πλαίσιο του Α΄ Διεθνούς Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου για τη Θεσπρωτία, 8-11 Δεκεμβρίου 2016, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας, πρακτικά υπό έκδοση
- Εικ. 9: αρχείο ΠΕΔ Ηπείρου-πρώην ΤΕΔΚ Θεσπρωτίας

Βιβλιογραφία

- Κείμενα και εποπτικό υλικό περιοδικής έκθεσης «*Εικόνες της πόλης στον Χρόνο*», Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας, ΕΗΠΚ 2013
- Μαυρίκα Ε., «Αρχοντικό Πιτούλη: μια «αστική» κατοικία του Μεσοπολέμου στην Ηγουμενίτσα», ανακοίνωση στο πλαίσιο του Α΄ Διεθνούς Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου για τη Θεσπρωτία, 8-11 Δεκεμβρίου 2016, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας, πρακτικά υπό έκδοση
- Κίτσου Αθ., *Θεσπρωτική Γη*, Αθήνα 1977
- Μαρνέλη-Πιτούλη Π., *Η πολιτεία και ο δημιουργός της*, Αθήνα-Γιάννενα 1986
- Λουκάς Β., *Η Ηγουμενίτσα τη δεκαετία του 1930, όπως τη γνώρισα και τη θυμάμαι*, Ηγουμενίτσα 2002
- Χρήστου Π., *Το Καλειδοσκόπιο... της Θεσπρωτίας*, Αθήνα 2011
- Λώμης Κ., Βασιάδης Α., *Ανθρώπινες σχέσεις εν Ηγουμενίτση. Αναμνήσεις από τα σχολικά χρόνια*, Αθήνα 2005
- Σπύρος Μελετζής. *Φωτογραφίζοντας τη Θεσπρωτία*, λεύκωμα, ΤΕΔΚ Θεσπρωτίας, 2004
- Ιχνηλασία στο χώρο της λιτότητας, της μικρής κλίμακας, του μέτρου. *Θεσπρωτία*, λεύκωμα, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσπρωτίας
- *Πάμε σαν άλλοτε*, ημερολόγιο 2010, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσπρωτίας
- *Ηγουμενίτσα. Σχέδιο και Πρόγραμμα για την Ανάπτυξη της Πόλης. Τελική Μελέτη*, Γραφείο Δοξιάδη, Αθήνα 1966